

fájdalom | **III.**

Mi lesz Kocsis Mihálllyal?

Mi lehet vele?

Kisgyerek volt, kilencéves, mikor a nyári, a dinnyevásáron odaadta a zsebpénzét a jövőmondó cigányasszonynak, amiért a kis tengerimalac — fehér vagy tarka volt? — kihúzott neki a ládikóból egy staniclit, benne sárga cédula, rajta öt-hat mondatos szöveg, amely szerint nem természetes halállal fog meghalni, eltaszítja majd magától a társadalmat, s az aztán erőszakkal veszi el az életét.

Sosem hitt ebben a jóslatban.

És ha megrázkódtatásokkal volt is tele az élete, végeredményben mégis minden sikerült, szerencsés embernek mondhatná magát. Kocsis Mihály mindent szerencsésen megúszott. Túlélt. Mégsem érezte magát boldognak. Pedig iskoláit befejezte időre, könnyen jutott álláshoz, jól keresett, jól nőszült, lakást kapott, a munkahelyén semmi sem gátolta előrehaladását. Orvos volt, tüdőspecialista. Betegei szerették. Mindent megtett értük. Szolgálati idő után is nemegyszer kiment a kórházba, s éjjel is, hogy megnézzze valamelyik súlyos betegét. Aztán mégis otthagya őket. A kórházat is. Voltak pillanatai, amikor úgy érezte, hogy nem elégedhet meg azzal a képpel, amit a röntgen ernyőjén keresztül lát. A kórokozók, a bajok

mélyebben rejtőznek, s a röntgensugarak nem tudnak addig hatolni. Átkerült az egészségügyi minisztériumba.

Most ide jött be, szokatlanul korán. Alig múlt hat óra. Az irodáját már föltakarították.

Az álmatlan éjszaka után először jólesik a kellemes meleg. Íróasztalához ül, amelyen két nagy boríték hever. Előbb megnézi mindkettőn a feladót, majd felbontja azt, amelyikben a népegészségügyi és szociális helyzetről készült jelentést küldték neki.

Belelapoz a negyvenöt oldalas elemzésbe. A harmincegyedik oldalon sorakozó adatoknál megáll: a rászorulóknak csak 60 százaléka részesül szociális segélyben, s akik kapnak is, rendszerint nem többet havi négyezernél. Négyezer? Négy ebéd. Legfeljebb nyolc. Kirakjuk a falragaszokat: küzdjünk a tüdővész ellen. Gordana Vujić meg, aki most jött haza a londoni követségről, ott dolgozott négy évig, el akarja adni a villáját, s úgy számítja, harmincmilliót kap érte. Telefonált a büfébe, kért egy keserű kávé. Mit csinál Gordana a harmincmillióval s a valutával, amit Londonban megtakarított? Egyedül van. Szeretne férjhez menni. Szépen élédegélhetnének a harmincmillióból. De sovány egy nő, elől-hátul, mint a deszka. Se melle, se ülepe. Hiányzik belőle minden nőiesség. Hogy lehet belenyugodni ezekbe az aránytalanságokba? Szemet kell hunyni előttük? De akkor meg miért hagyta ott a szanatóriumot? Többször bánja már, hogy beült ebbe az irodába. Voltak elképzelései, ambíciói, mikor kinevezték, de mintha belefáradt volna a nekiindulásokba. Vissza-visszavágyik a betegek közé. Tudja, hogy ez újabb menekülés. Megfutamodás. Újra felhívja a büfét, a kávéval kér egy konyakot is. Bal zsebéből előveszi a kulcsköteget, s a megfeketedett lyukas kulccsal kinyitja a jobb oldali fiókokat.

Nagy, tágas irodája van, modern épület, de a bútorok már kopottak, a szőnyeg is. A masszív, barna íróasztal tetején üveglap, így örökölte, bal kéz felől az asztali naptár, közelebb húzza, megnézi, mára mi van bejegyezve; megnyugtató, hogy nincs semmilyen értekezlete, holnapra azonban át kellene tanulmányoznia és más adatokkal kiegészítenie az előbb kezébe vett elemzést.

A konyakot egy hajtásra kiitta, éppen a feketét szürcsölte, mikor csöngött a telefon. Meglepődött, hogy a felesége keresi. Ilyenkor itt?

Az asszony már megszokta, hogy férje így él. Először sokat szenvedett, aztán lassan belenyugodott, próbálta megérteni a férjét, de persze, mégsem mindegy neki, hogy él. Most minden bevezető nélkül, remegő hangon mondja a telefonba, hogy az este meghalt Magda. Megölték. A társadalombiztosítóban tisztviselősködött. Az este túlórázott, bement hozzá a főnöke, ennek egy ideig a szeretője volt, de aztán szakított vele. A férfi előbb Magdát lőtte le, aztán önmagával végzett.

Kocsis Mihály csak tartotta a fekete kagylót. Szorította izzadni kezdő bal markában. Felesége már befejezte a monológját, s nyilván várta, hogy ő mit szól hozzá, lesz-e valami mondanivalója, egy-két szava az ő számára; talán azt remélte, hogy bejelenti, megy, épp indul haza, készítsen reggelit. De nem tudott szólni. Leejtette a kagylót.

A megizzadt ablakhoz ment. Lent a főutcán torlódás: négy hosszú kocsisor, álltak a trolibuszok is. Itt-ott türelmetlen túlkölés. A szemközti park sarkán virslisbódé. Sorban állnak előtte. Jobbra az első padon egy kis, sovány villamoskalauz reggelizik, mellette egy kövér asszonyság ül, s hevesen magyaráz. Késő ősz, november vége, s a platánok még mindig nem hullajtották le lombjukat.

Magda. A felesége iskolatársa volt. Együtt jártak az egyetemre. Nem diplomált. Férjhez ment, s most egy kislánya maradt árván. A férje agronómus, az egyetemen ismerkedtek meg, egy táncesten, Magdának megtetszett a fiú, fölhívta magához egy teára, együtt is aludtak. Négy évre rá megesküdték, s újabb négy évre történt a gyilkosság. A férfi, aki este a hivatalában felkereste, állítólag azt követelte tőle, hogy menjen vele, hagyja ott a férjét, és éljenek együtt. Az asszony nem akart menni, ezen veszték össze.

Visszaült az asztalhoz, fölemelte a kagylót, hogy föltárcsázza a lakását. Végső neveletlenség, az előbb el sem köszönt a feleségétől.

Ekkor nyitott be a titkárnője. Az ötven év körüli asszony kreol arcán látszott, meglepi, hogy főnöke ilyen korán megjelent. Behozta a noteszét, és elsorolta, ki, miért és hányszor kereste tegnap telefonon vagy személyesen.

— Jó, köszönöm — nyugtázta —, különben rendben van minden? Hallott valami újat a háborúról?

— Semmit, amit maga már nem tudhatna — tárta szét vastagodó karját az asszony.

— Ja — mutat a fotelre —, üljön le egy kicsit.

A titkárnő nem kérte magát. Alacsony, fekete nő, kicsit már bajuszos. A lába, a dereka még mindig elég karcsú. Hány hónapja is vannak így együtt, s még nem tud róla semmit, hogy él, milyen körülmények között, hogy került ide, s kicsoda egyáltalán, mit lehet rábízni, mennyire lehet megbízni benne... Egymás után sorakoztak fel benne a kérdések. Rendelt két kávét.

— Rendelt maga nekem már ügyis eleget — nyugtatta meg az először tiltakozni próbáló asszonyt —, majd most én szol-

gálom ki. Mit szól ezekhez az eseményekhez, gondolom, a háborúhoz? — kérdezte, hogy elinduljon a beszélgetés.

— Hát, első nap alaposan fölkavart. Tudja, hogy van, az ember mindjárt a gyerekeire gondol. A fiam elsőéves egyetemista, én álltam így, mikor kitört a világháború. Persze, maga arra még nem emlékszik.

Ezt az utolsó mondatot mosolyogva mondja, a fiatal korára céloz. Visszamosolyog, de savanyúan:

— Emlékszem rá én is, noha megúsztam bombázás nélkül. De nem felejttem el, ha nem voltam is a harcokban. — Fáradtan sóhajt.

— Én voltam. Negyvenegyes harcos vagyok.

„Lám, ezt nem is gondoltam, lepődik meg Kocsis Mihály, hát akkor nem is akármilyen titkárnőm van nekem. Úgy szólván az első naptól kezdve részt vett a háborúban, a forradalomban.”

— Igen, merre harcolt? — érdeklődött, nem titkolva meglepetését.

— Az első három évben Belgrádban voltam illegalitásban, aztán már nem maradhattam tovább, jöttek értem, és átvezettek a partizánokhoz. Azok voltak az én egyetemi éveim, azért vagyok most titkárnő, s azért mondom most a fiamnak, hogy első a tanulás, és ne csinálj semmit, csak amit muszáj. Én önként mentem, kommunista volt az egész család, s jövőre mint titkárnő megyek nyugdíjba. Azok meg, akik nem törődtek a mozgalommal, félreálltak, tanultak tovább, elvégezték az egyetemet, mindnek nagyobb lakása, fizetése, kocsija, tekintélye van, mint nekem, aki az életemet tettem kockára. A fiamat most be akarták venni a pártba, mondtam, szó se lehet róla, még le nem diplomál, addig semmi politika. Ugyan kérem, minket a felszabadulás után sem engedtek egyetemre,

szükség volt ránk, agitálnunk kellett, szervezni a beszolgáltatást, az adószedést — nem volt elég gabona, romokban az ország —, hallgattunk a pártra, csináltuk, s most itt van; akkor egyet kizártunk, mert beiratkozott az egyetemre, elment tanulni, ma egy nagy építkezési vállalat igazgatója, mi baja van... — Mondta, mondta, mintha régóta várna erre az alkalomra.

— Ezek szerint maga már bánja is, megbánta, hogy elment partizánnak. — Jobb lábát átdobta bal térdén, s megigazította, ne gyűrődjön, a nadrágját.

— Meg én — válaszolja gondolkodás nélkül, határozottan, s bal karján felgyűri a pulóver ujját —, hogyne bántam volna meg, én nem kértem lakást, magunk építettünk, csak egy szobát kértem, amíg a miénk elkészül, azt sem adtak, pedig öten vagyunk, s volt olyan, aki egy gyerekkel háromszobás lakást kapott. Mondtam is akkor a bizottságban: ezek szerint jobb lett volna, ha énbőlőlem is usztasa kurva lesz negyvenegyben. Aztán ültem volna négy-öt évet legfeljebb, de most már meglenne a diplomám.

Kocsis Mihály szájátva hallgatta a titkárnőjét, az meg csak mondta, mondta, gépfegyverrel sem lehetett volna lelőni:

— Utána persze hívatott a párttitkár, hogy micsoda kijelentések ezek. Mondtam neki, jobb lesz, ha hallgat, hiszen már negyedszer költözik újabb és nagyobb lakásba.

— Mért nem költözik maga is? — kérdezte provokálón, mert ahogy az összeráncolt szemöldökét nézte, úgy tűnt neki, mintha egy nevenségesen dühbe gurult szónokot hallgatna.

— Azért, mert nekem nincs megpatkolva a könyököm. — Tétovázás nélkül válaszolt, apró fekete szemében határozottság izzott, egyenesen, szemrebbenés nélkül nézett a főnöke sze-

mébe, mint az az ember, aki nem kételkedik önmaga tisztaságában.

— Istenem — mosolyodott el Kocsis Mihály —, ki tehet erről?! Anélkül nem megy. — Kigombolta felöltőjét, megláztotta bordó nyakkendőjét.

— Ez a baj, mert tudja, hát mit szóljon az ember: akkor nem engedtek egyetemre, most meg nem becsülnek oklevél nélkül.

A titkárnőnek ez a megjegyzése mintha az elevenjére tapintott volna. Fontoskodón, vértelen, halvány jobb kezével gesztikulálva válaszolt: — Azért még elég soknak van oklevél nélkül is magas funkciója. — Mint mindig, most is gyorsan elzsibbadt a keresztbe vetett lába.

Csöngött a telefon.

— De küldjön már — állt fel a titkárnő is.

Az asztalnak dőlve bal kézzel füléhez emelte a kagylót, s hallotta a személyzeti osztály vezetőjének higgadt, mély hangját.

— Jó — válaszolta —, mennem kellene, de ha gyorsan el tudjuk intézni, akkor jöjjön.

Letette a kagylót, aztán újra érte nyúlt, hogy visszahívja a feleségét. Sokáig tartotta a vonalat, hallotta a jelzést, a kagylót azonban nem emelte föl senki. Egy perc múlva újra hívta, most is eredménytelenül.

Az órájára nézett. Mennyi idő múlhatott el azóta, hogy a feleségével beszélt? Megkísérelte újra felidézni a szavait. Tenyerével, ujjjaival masszírozta barázdás homlokát, erőltette az emlékezetét, de semmi olyan szó nem jutott eszébe, amelyről arra következtethetne, hova lett a telefonbeszélgetés után a felesége. Talán fürdött az előbb, gondolta, s megint hívta, de hiába. Tulajdonképpen mit is akart, miért hívott az előbb?

Ismét az asztalon heverő kulcscsomóra pillantott. Bánta már, hogy elfogadta az osztályfőnök javaslatát. Legjobban szeretne volna most — nagy kívánság? — lehúzni a redőnyöket, kikapcsolni a telefont, s mindenkitől elzárkózva kipakolni a fiókokat, átrámolni mindent, átnézni az iratokat, melyik az, amely egyszerűen felmentené. De nem, mintha nem értenék, milyen nagy térről van szó, egy percre sem hagyják nyugton.

Kezeit összefonva ráborult, rábukott a széles, masszív, barna íróasztalra. Borzalmasan fáj a feje, hátul a kisagya. Szédült, hányingert érzett, émelygett a gyomra. Bármire gondolt, undor fogta el. Fölállt, félrehúzta a függönyt, kinyitotta az ablakot. Kint még szemerkélt az eső. Most jobban esett neki a hűvös levegő, de hányingere csak nem múlt. Szenvedett, s arra gondolt, hogy most — s ez is lesz a legjobb — meg fog halni.

Nyolcadikos gimnazista korában kínozza ilyen undor egy éjjel, mikor elment az asszonytól, élete első asszonyától; akkor még gyerekes eszményei, elképzelései voltak a szerelemről, nagyon szeretne egyik osztálytársát, barna hajú, csendes kislány volt, s ő is az utolsó padban ült, de reménytelen szerelem volt ez, sokszor álmodozott róla, rózsaszínű ábrándokat szőtt, hogy ha majd összeházasodnak, akkor a hálószobában a ragyogó villanyfényben először fogja forrón magához szorítani, úgy kombinéban, ahogy levetette a ruháját. A buta parasztgyerek ábrándjaiból nem lett semmi, de az ideált sokáig hordta magában, és sok kínlódás, görcs meg belső összeütközés árán szabadult csak meg tőle.

Ez a haját kontyba fonó fogorvosnő, akivel véletlenül jött össze, s aki tíz évvel idősebb volt nála, már három gyereket szült, csinosan öltözött, kiegyensúlyozottnak látszott, s aki nem ismerte közelebről, azt hihette, hogy boldogan él férjével. Mindketten jól kerestek, szépen berendezték a lakásukat,

a gyerekek — két fiú és egy kislány — egészségesek voltak, az ismerősöknek azonban nem a legjobb véleményük volt az asszony hitvestársi erkölcséről; mesélték róla, hogy sokszor kirúg a hámból, meg-megcsalja a férjét, s az is őt. Kocsis Mihály, a gimnazista sokat hallott erről, de egyszerűen nem tudta ésszel felfogni, hogy lehetséges ez, miért csinálják ezt, ha már szeretik egymást, s hogy is lehetne másként, miért van rá szükségük, legalább megbecsülnék egymást, ha meg nem szeretik, hát miért és hogyan születtek a gyerekek.

Éjfél elmúlt. Először fekszik az ágyában. A férj elutazott, a bölcsőben féléves kislány, csak sír, és nem akar elaludni; az anyja lelép érte, és odahozza a másik ágyra. Nyári éjszaka. Jobb kezével benyúl az asszony hálóinge alá. Simogatja. Forró, süt a hasa. Keze lesiklik a combjai közé, selymes szőrét érzi az ujjai között.

— Szeretsz? — kérdi az asszony fojtott hangon, s maga fölé húzza. A hálóing felcsúszott a melle fölé. Miért hagyta magán? Összeér a testük. Vadító. Sötét a szoba, válasz helyett megcsókolja a száját. Az asszony nem elégszik meg vele, magyarázatot keres, tudni akarja, sejti is talán, miért nem mondja neki, hogy szereti.

— Ugye, randa nagy mellei vannak egy szoptató anyának? — Meglepi, magához téríti a kérdés. Kedveskedni próbálna, de ügyetlenül.

Megcsókolja a mellét.

— Ugyan már, miket beszélsz?!

Újra csak beleszédül ebbe az éjszakába, az asszonyba. Nem tud betelni vele. Mint az autómotornál az üresjárat. Kikapcsolt mindent, ami kívülről fékezhetné, fáraszthatná, zavarhatná. Nem légüres, de gondüres tér.

Könyörgő hangon:

— Ne gondold . . . ne hidd, hogy az vagyok! Te, elhiszed, hogy szeretlek? — Sójajt. — Nem tudom, mi történt velem . . .

Virrad.

Az álmatlan éjszaka után jólesik a hajnali levegő. Gondolkodik megint. Visszavált a hétköznapi kerékvágásba. A kapu alól előbb óvatosan kinéz, nehogy meglássa valaki. Hajnalban suhan ki a szeretőjétől. De szeretné, az egész világnak szeretné szétujjongni a boldogságát. Kihúzza magát. Boldog, büszke? Indul hazafelé. Most már jöhet, aki akar. Nem számít. Otthon az apja már befogta a lovat, indulásra készen áll. Aratás. Menek kötelet csavarni. Sietni, iparkodni kell, amíg föl nem szárad a harmat. Kinyitja, aztán becsukja utánuk a nagykaput.

A szobában bespalettáz, felgyújtja a villanyt. Itt, ebben a szobában, úgy képzelte el, hogy először itt szorítja majd magához a villanyégő rózsaszín ernyője alatt a szerelmét. Ez jutott eszébe, s aztán mindjárt egy gondolat: úgy szeretném kihányni magam. Felöltözve, dögrovásos kábulatban borult az ágyra. Tudta, hogy most reggel megint neki kell megitatni a teheneket, a kötőféket meg — pedig mutatta már többször is az apja — sehogy sem tudja hurokra kötni. „Hogy tudja a férjét is megölelni, az első éjszaka édességével a fülébe sutogni; ez már nem is hazugság.” Másnap éjjel mégis visszament hozzá.

Minden álmatlan, alkoholos éjszaka után szenved, s megfogadja, hogy többé nem keveri az italokat, de társaságban, mihelyt alkalom kínálkozik rá, megfeledekzik a fogadalomról. Nem állja a szavát, s aztán a másnapi kínos fejfájás mintha csak büntetésként jelentkezne. Jó lenne hazamenni, lefeküdni, hogy kialudja magát. Mit akarhat most a személyzeti osztály vezetője? Előbb a felső fiókot kellett kihúznia, aztán lejjebb

hajolt, s jobb kezével az alsóhoz nyúlt, de kék dossziéval a bal hóna alatt benyitott a teljesen ősz, középmagas, fehér bajuszos ember. Kocsis Mihály az ablak felőli kerek asztalhoz lépett, s oda, a bőrfotelbe invitálta az érkezőt is. Szerette ezt az idős tisztviselőt, munkatársai közül legközelebb állt hozzá, úgy érezte, megbízhat benne, őszintén beszélhet vele. Az öreg harminc éve hivatalnok, nagy a gyakorlata nemcsak az aktákkal való munkában, de az emberi kapcsolatok ismeretében is. Higgadt, kimért mozdulatú ember, már pusztá megjelenése is megnyugtató. Nem lobban fel, szinte lehetetlen haragra gerjeszteni, de fellelkesíteni is. Kocsis Mihály sok mindenben az ellentéte, idős kollégája mondja is neki sokszor:

— Fiatal még maga, azért beszél olyan sokat. Nem tud lakatot tenni a szájára. Ilyen voltam én is, de majd megtudja, hogy van ez, ha egyszer megégeti a száját . . .

Becsülte, figyelmesen hallgatta, hitte, hogy tanulhat tőle, de atyai intelmeire csak mosolygott magában. Ilyenkor erősnek érezte magát, önbizalma, önteltsége azt mondta neki, hogy nem fog megtörni, kitart az elvei, elképzelései mellett. Az öreg megsejtette ezt, s fekete mellett nemegyszer mesélt az életéről, mintha meg akarná magyarázni, hogy vált utasításokat gondolkodás nélkül, fegyelmezetten végrehajtó példás tisztviselővé.

Közvetlenül a felszabadulás után egy nagy járás belügyi főnökévé nevezték ki. Sok német lakott ezen a vidéken, a háború idején szinte kivétel nélkül kompromittálták magukat, a megszállók oldalára álltak, s részt vettek a helybeli lakosság soraiban rendezett vérengzésekben. Hány árva gyerek, özvegyasszony, mennyi halott, sebesült maradt a rémtettek után?! Börtön, vallatás, kínzás, kivégzések. A megszállók nem ismeretek kegyelmet, s a helybeli németek egy húron pendültek ve-

lük. A felszabadulás után vállalniuk kellett a következményeket. Sokan elmenekültek, a többieket meg nagy lágerokba terelték. Egy tábor abban a városban állt, ahol a személyzeti osztály mostani vezetője akkor élet és halál ura volt; rengeteg dolga akadt, az elvonult megszálló seregek után helyreállítani a rendet, segíteni kialakítani a szolgálatot, hogy minél előbb működésbe lépjen a szervezet.

Éjjel-nappal dolgozott, nem ismert munkaidőt, a győzelem adta lendület, lelkesedés legyőzött benne minden fáradtságot. Itt volt a nagy alkalom: megszervezni az életet úgy, hogy az szebb, emberibb legyen, mint a felmorzsolódott rendszerben volt. Negyvennégy őszén a partizánok nyomulnak előre, minden újabb megnyert ütközet az eszme győzelmét is jelenti. De az örömmámorban sem vesztette el a fejét. Panasz érkezett hozzá, s rögtön intézkedett.

Taknyos kamaszok, akik a felszabadulás után beöltöztek partizánnak, de akik nem is érezték még a puskapor szagát, éjszákánként nagy bacchanáliákat rendeztek a bunkerokban. A táborban kiválogatták a helyesebb német nőket, levitték őket az elhagyott bunkerokba, s a maguk módján megjátszották az édes életet. A járási belügyi főnök, amikor ezt hallotta, kegyetlenül dühbe gurult, noha jól tudta, mindez semmi a németek rémtetteihez képest. Megsajnálta a német nőket? Inkább az bántotta, hogy itt nyálas szájú suhancok beszennyezik azt a partizánideált, amelyet mások éveken át életük és vérük árán alakítottak ki. Összefogdostatta és lecsukatta a suhancokat.

Úgy hitte, érezte, egész lényével meg volt győződve, ez a leghumánusabb, amit tehet. Megmaradni embernek, ott is, ahol éppen az a legnehezebb. Az eszme tisztasága nevében sem tehetett mást. Kötelességének érezte, hogy intézkedjen, nem gondolhatott mást, mint hogy ezzel is a forradalmat védi. Téve-

dett? A levegőben lebegett az ideáljaival, és nem látta, nem ismerte el az őt körülvevő valóságot?

Intézkedéseiről értesítették a felettesét, bepanaszolták, s gyorsan jött vissza a telefonutasítás: azonnal engedje ki a bezárt partizánokat. S mellé a szidás: hogy képzelet, a mi hős partizánjainkat börtönbe zárhatja, csak azért, mert . . .

A végén majdhogynem ki kellett tüntetnie a suhancokat hősiess viselkedésükért. Akkor nem sok idő volt a tépelődésre. Csak levonta a tanulságot. Hogy ezután tudja magát mihez tartani.

Nem ez volt az egyetlen tanulságos esete. „Használhatatlan tapasztalatok” — gondolta többször. „Nem volt elég erős” — legyintett a doktor.

Frissen borotvált az arca, gyöngye a bőre, mintha most jött volna ki a fürdőszobából. Cigarettejét gondosan eloltotta, egészen szétnyomkodta a végét, hogy ne füstöljön. Tiszta fehér inget viselt, látszott, a mosás után ma reggel vette fel először, a mandzsettagomb épp hogy kilátszott a kabátujjból.

Kocsis Mihálynak egyszerre viszketni kezdett az arca, tenyerével megdörzsölte az állát. „Persze, nem is borotválkoztam”, gondolta. Aztán viszolyogva érezte, milyen korhelybűzös a lehetete, hátán bőréhez tapad az ing, elképzelve, hogy az ingnyak is már biztos elpiszkolódott, az éjjel beleizzadt, s most, mint a rühösnek, egyre jobban viszketett a bőre mindenfelé. Haza kell mennie, mégis, hogy legalább lezuhanyozzon, inget és zoknit cseréljen, megborotválkozzon. Lenézett: a cipője is milyen sáros.

A személyzeti osztály vezetője szétnyitotta a kék dossziét. Nézte, hogy lapoz hosszú fehér ujjjaival az iratok között, a nyelvén volt már a gondolat, hogy megkéri, halasztanak el

ezt a beszélgetést, most mégis el kell mennie, ha nem nagyon sürgős, jöjjön inkább hétfőn.

Fészkelődött, izgett-mozgott, de nem — hogy szóljon, arra sem maradt ereje. Fáradt volt, törődött, arca gyűrött. Nemcsak az álmatlan és szokatlan éjszaka miatt. Az elmúlt évek keserősége rakódott le ebben a hangulatban. Egy nyári délelőtt a pártbizottság hűvös kistermében, közvetlen, baráti beszélgetés, fiatal aktivisták meg egy távozni készülő, búcsúzkodó idősebb elvtárs; ő fiatal orvos, feleségével albérleti szobában lakik; itt ül vele egy gondtalan fiatalember, együtt indultak az egyetemre, még nem diplomált, profi politikus lett, most költözött be összkomfortos lakásába; arról viccelődik, hogy ki akarták játszani, olyat kínáltak neki, ahol még sülyesztett kád sincs a fürdőszobában; hallgatagon ül a társaságban, s arra gondol, még csak nem is sejti, mikor kap ő is lakást. Ez a barátja meg, sosem volt albérlő, egyetemista korában soron kívül kapott szép szobát az otthonban, rendkívül jó a hangulat, csiklandós vicceket mesélnek, de ő csak nem tud magára jó kedvet erőltetni, mit is keres ebben a társaságban; egyre csak a lakás jár az eszében, aztán megutálja a bajuszos fiatalember fölényeskedő okoskodását. Tépelődik: talán inkább önmagára kellene haragudnia, amiért nem indult ő is azon a gyorsabb karriert kínáló úton. Ingadozik megint. Megpróbálja? De érdemes-e az embernek egy lakásért mindenestül odaadnia magát?

S benne voltak ebben a hangulatban azok a reggelik is, amelyeket a széles, poros Likasi út füves szegélyén fogyasztottak el kapáláskor, a görcsös ágú eperfák alatt, az ecetfabokrok mellett; olvadt az avas szalonna, s ahogy a két földes, piszkos ujjá közé fogta, szétmajzolódott a zsír meg a por, nem vágott rendesen, csak nyúzta az életlen bicska; forgatta a szájában

a falatokat, erőltette lefelé, ha nem is volt mindig hozzá retek vagy zöldpaprika. Legjobban ízlett hordáskor a zöldbableves, tűző napon fuldoklottak a kocsin meg az asztagon, besüppedve a kékék közé, megizzadva, szúrta a bőrüket a toklász, csípte a por, s délben egy fél órára leülhettek az asztag hűvösébe; az anyja a kosárból kicsomagolta az edényeket, a levest a zöld kandliban hozta, s a födelét egy ruhadarabbal erősítette a szájába, nehogy kilötyögjön. Kirakták a tányérokba, ecetet öntöttek hozzá, s így egy kicsit elvette az ember szomját a besavanyított zöldbableves. Délelőtt és délután is literszámra itták a bekötött üvegben is meglangyosodott vizet. Csobolyóban maradt volna legtovább hideg a víz, de ez már kiment divatból, csak izzadtak szakadatlan. Azt sem felejtí el soha, hogy amikor megkapták az érettségi bizonyítványt, a cimborái kávéházba mentek áldomást inni, ki örömeiben ivott, ki bánatában, bolondos hangulatban voltak; végre cigarettával a szájukban is besétálhattak a gimibe, nem kellett a vécébe bújni egy-egy szippantásra, de ő ekkor nem tartott velük, felült a biciklire, és hajtott ki kapálni; előbb a vizsgákra kellett készülni, azért nem segíthetett, s már éppen az utolját kapálták, megnőtt a kukorica, iparkodni kellett, sietett, hogy legalább az utolsó napokban segíthessen.

S benne kellett hogy legyen ebben a tehetetlenségben az egész utca, ahol a gyerekkorát töltötte. A soron csak egy házon vannak ikerablakok; az egyik oldalon szerbek, a másikon magyarok laknak. A magyarok idején is egy szerb fiú a legjobb cimborája, ennek az apjáról azt rebesgetik, hogy valahol a bánáti szőlőkben meg erdőkben bújkál; térdén kiszakad a harisnya, tavasszal is csak akkor engedték otthon legyűrni, ha már nagyon felmelegedett. A könyökét meg a bokáját mindig leverte, bukdácsol, összefeni a bokáját, bevarasodik, megint

leveri, s nem tud begyógyulni; ha szüret vagy valami miatt kimarad az iskolából, akkor az anyja letépett újságszélre írja az igazolást, ami nem tetszik a tanítónak; benne az a gyűlölet, amit a környezetében érez a köpönyegforgatókkal szemben, akik szükség szerint szerbre vagy magyarra változtatják a nevüket. Ez eleve viszolygást ébreszt benne mindenféle politizálás iránt, s az az éjszaka is, amiről az apja mesélt, amikor visszatért az ötvenkilométeres útról: a felszabadulás után talán három hónapra, messze nyugaton még lángolnak a harcok; az állomásra naponta érkeznek sebesültekkel a vonatok, a gimnáziumban katonakórházat rendeztek be, s jön szólni az egyik szomszéd, hogy elvinne-e a harmadik faluba egy halott katonát. Az öreg befogja a lovat, kihajt a kórházba, ott behívják a halottasházba — a halott feleségét nem engedik be —, s látja, hogy teszik bele szűzanya meztelen egy gyalulatlan deszkából összetákolt koporsóba. Azt mondják, háború van. Nincs eleget ing, nadrág. Leszögezik a koporsót, s meghagyják, hogy otthon sem szabad felnyitni. Fölteszik a kocsiderékba. Az öreg fölül az ülésre az özvegy mellé, s nekivágnak az éjszakának. Néha, mikor az ostorral meglegyinti, kocogtatja a lovat, hátulról kopogás hallatszik; a hulla oda-odaverődik a koporsó falához, s ő — később mesélte — azt gondolja: no, te is meghalhattál a hazáért, hogy aztán így temessenek el. Él benne ez a történet, mintha ő ült volna az apja helyett az ülésen akkor éjjel, igaz, akkor hajlamos volt arra, hogy csak legyintsen, gondolván: nagy valami, és az ezek, akiket úgy dobáltak rakásra és öntöttek le oltott mésszel a tömegsírokban. Később azonban keserűen döbben rá, hogy amikor ezt a hősi halált halt katonát takarékoságból meztelenül tették a koporsóba, akkor, éppen abban az időtájtban egy sereg élelmes ember, aki gyorsan kommunistává vedlett, kocsiszámra viszi haza a zsidó-

templomból — ahova a fasiszták összehordatták — az odaveszett zsidók értékes holmiját; amíg a frontokon százával és ezrével hullottak a katonák, addig ezek itthon turkáltak a bundák, szőnyegek, bútorok és ékszerek között. Ők siettek learatni annak a harcnak a gyümölcsét, amelyért mások odavesztek. Egy illúzióval kevesebb? De nemegyszer hallott az emberi önfeláldozás magasztos példáiról is ezekben a napokban. A csodák, amelyeket az orvosok műveltek, szinte műszerek és orvosság nélkül, feledhetetlenek maradnak.

Milyen nyomot hagyott a kemencés, gerendás kisszoba; korán, már március elején bent ült a szalmahordó kosárba készített fészken a kotló. A márciusi csirke a legjobb, két hét után az anyja a petróleumlámpa fényénél megvizsgálta, hány tojás zápult ki. A kemence mellett kerítették el egy részt a csirkéknek. Erős szagukkal megtelt a szoba, különösen a kotlós szart büdösek; ha észreveszik, gyorsan hamut szórnak rá, és rásöprik a személtlapátra. Szellőztetni nem lehet, nehogy kihűljön a szoba. Este az anyja kosárba szedi azokat a csirkéket, amelyek már nem férnek a kotlós alá. Éjszakánként mégis kibújik egy-egy kicsi az anyja szárnyai alól. Eltévvelyeg a sötétben, nem tud visszatalálni, s kétségbeesett csipogásba kezd, addig sír, amíg valaki föl nem kel, és visszateszi az anyja alá.

A közeli szappangyár bűze beszivárog az irodába is.

Két osztálytársával jár a gimnáziumból haza a hosszú Árpád utcán, s ezek — az egyik agárra emlékeztető magas fiú, a másik alacsony, hájas — minduntalan azon vitatkoznak, veszekszenek, hogy melyiküknek van nagyobb, vastagabb, melyiküknek sikerült előbb lánnyal hálni, melyikük bírt többször, napról napra megismétlődik a hősködés, anélkül, hogy eldölne, ki nyerte a versenyt; undorító, ahogy ez a két tőle — már

akkor megsejtett osztályhelyzetüknél fogva — távol álló fiú a lányokról, közös osztálytársakról beszélt.

Albérleti évek, egyetlen, sorba mind leomlottak, összedőltek az embereszmények, amelyeket gyerekes naivitásában kialakított, eljutott ide, hogy nem hisz semmiben, senkiben és önmagában se; voltak percek, meleg pillanatok, amelyek olyan elemi emberi erővel hatottak, hogy nem tudott ellenállni, meg kellett adnia magát, de ezek sem tudták tartósabban fellelkesíteni, tervszerű alkotó munkához szükséges hitet adni, mechanikusan végezte a dolgát, mint mikor a gépet beállítják; teljesítette a napi feladatokat, s várta, hogy történjen vele valami, azaz nem hitte, hogy bármi is történhet, hiszen — gondolta néha — akármi történne is, a halálon kívül minden mellékes, jelentéktelen. Egyedül a halál a lényeges, említésre érdemes, izgató, a figyelmet magára vonni képes változás. A többi, most már látja, pontosabban: most úgy látja, tulajdonképpen csak látszat, illúzió, amely előbb-utóbb semmivé lesz. Tizenkét éves korában csak azért választotta az iskolát, a tanulást, mert nagyon nehezebb esett az aratás s a hajnali kettőkor kelések. Most? Igencsak hajnali kettőkor fekszik, s nagyon sűrűn visszakíváncozik — mennyire őszinte ez? — a tyúkszaros udvarba, a búzaföldekre, az aratás is könnyebb — sorolgatja magában —, a kombájn egykettőre végez, villanymotor hajtja a morzsolót, nem kell csigáskúton húzni a vizet, csapon folyik az istállóban, nem a kotlós kelti, a keltetőből hozzák a kiscsibéket, a parasztok autót vesznek, fürdőszobás lakásban laknak, lám, az a huszonvalahány éves jóslat a kommunizmusról, amely akkor vasárnap délután hangzott el, amíg a ház előtt az oroszok bevonulását várták, lassan ugyan, de kezd megvalósulni.

Mintha forogni kezdene vele a világ, hátradől a bőrfotelben,

homályosan kóvályog előtte a kék dosszié, a hosszú fehér ujjak, a fehér ingnyak, rosszul érzi magát, nincs levegő az irodában, mintha lelné a hideg, megrázkódik, mélyet lélegzik; elemista korában a templomban a nyári vasárnapi miséken érezte így magát, s olyankor rendszerint el is ájult, összeesett, úgy vezeték ki a levegőre, aztán a templomajtó előtt az árnyékban várta be a mise végét; szörnyen szégyellte, hogy ilyen gyöngé a szervezete, egy misét nem tud végigállni, s miután néhány-szor elájult, aztán már magától jött ki a miséről, ha érezte, hogy kerülgeti a rosszulét; az orvos azt mondta, vérszegény, egyen sok húst, ő azonban csak a kalácsot szerette, a rétest, a túróslepényt meg az üreskalácsot, mikor az anyja kivette a kemencéből, nem bírta kivárni, amíg meghűl, nekiesett, ette úgy forrón, s aztán megülte a gyomrát, egész nap fájt a feje, hányingert kapott; lehet, hogy ez születési hiba — gondolta néha —, mindennel így jár, forrón falja magába az életet, az élményeket, s aztán képtelen megemészteni, belefájdul a gyomra, és hiába nyelné a szódabikarbónát. S nem is csak a gyomrával van baj: a vesekövét nem tudja kimosni semmilyen gyógyvíz sem, a háború után, s már a megszállás alatt is, mikor a háborús bűnösöket szedték össze, minden ház ablakába ki kellett írni a lakók névsorát; éjjel a rendőrök, ha mentek valakiért, akkor csak megvilágították az ablakba kitett névsort, s látták, jó helyen járnak-e; a kiszolgáltatottság, a szégyen, a bűnbánat, a megalázottság egymásba fonódó zavaros érzéseiből rakódott le az a homok, amely állandó zavarokat okoz a veseműködésben.

— Nahát — szólt csodálkozva a személyzeti osztály vezetője —, ez sem történt még meg velem, éppen csak azt nem hoztam magammal, ami kellene! — bosszankodik, aztán összehajítja a kék dossziét, előveszi a cigarettás dobozt, rágyújt.

— Nem is kínálom — fordul felé elnézést kérően —, de hát tudom, nem dohányzik. — S mintha az előbbi bosszankodásának már nyoma sem lenne, nyájasan hozzát teszi: — Ne is mérgezze magát.

Kocsis Mihály még egyszer mélyre szívta a levegőt, egy hullám mintha átvonult volna rajta. Megint nagyot ásított, s nem azért nem tette a kezét a szája elé, mintha nem ismerte volna a jólneveltségnek ezt a szabályát; már kisgyerekkorában megmagyarázták ezt neki otthon, s igyekezett is betartani, mint azt a másik szülői utasítást is — általában mindig hallgatott az utasításokra? —, hogy az óvodában majd ha fényképezik, minden tavasszal jött egy fényképész, fölállította a masinát, bebújt a fekete klottkendő mögé, s csinált róluk egy csoportfelvételt, szóval, ha fényképezik, akkor csukja be jól a száját, nehogy kilátszanak a fogai és tátott szájának látsszon; meg is van még a padláson valamelyik poros, pókhálós kofferben az az első óvodás képe, valahányszor a kezébe került, mindig nevetett rajta, de szégyellte is, hogy beharapta

az alsó ajkát, s az álla összeráncosodott, mintha sebhelyes lenne; de most nem volt ereje a tenyerét a szájához emelni, eltompult a figyelme, az idegei nem reagáltak, rövidzárlat állt be, s kicsapta a biztosítékot; kimondhatatlan vonzalmat érzett az ágy után, eldőlni, elterülni, erőtlenül, feküdni csak minden feszültség nélkül, anélkül, hogy bármire is kellene gondolni vagy tekintettel lenni. „Mit akar itt ez az öreg, meddig nyargal még folyton rajtam az ügyeivel? Milyen szörnyű, mikor nem tudunk megszabadulni, elmenekülni az emberek elől! Megyek a folyosón a Központi Vezetőség székházában, s mit ad isten, összetalálkozom, valósággal összeütközöm a fekete, szúrós szemű fiúval, aki az egyetemen, az önkéntes munkára való agitáció idején a belüggyel ijesztgetett, én legalábbis ijesztgetésnek éreztem; szűk, hosszú a folyosó, ki sem kerülhetem, vissza sem fordulhatok, megállunk, persze lekezelünk egymással mint régi jó barátok, hol vagy, de régen láttalak, mit csinálsz, éppen a napokban beszélünk rólad, volt itt egy orvosküldöttség, aztán tolmácsot kerestek, én mindjárt rád gondoltam; mondja, mondja, ezzel is közvetlenségét, rokonszenvét akarja kifejezni, én meg egyre jobban megriadok, hogy ez még mindig számon tart engem, talán kartont is vezet rólam valamelyik irodában, hol nem vezetnek rólam kartont?!, mikor munkába álltam, az egyik ismerősöm már az első héten figyelmeztetett, hogy vigyázzak, mit beszélek az egyik kollégám jelenlétében, mert biztos lehetek benne, hogy a belügy az összes adatok kilencven százalékát rajta keresztül kapja, s erre föl én aztán már csak azért is többször szidtam a megnevezett kolléga előtt a rendszert meg a nevesebb politikusokat is, legyen mit besúgnia, gondoltam, és jót kívántam neki magamban; most itt a folyosón nem tudtam ezzel a fekete fiúval mit kezdeni, mímeltem az örömet, hogy találkoztam vele, de közben a pokolba kíván-

tam, pedig végeredményben a munkán jól megvoltunk egymással, miután elájultam, magához vett a konyhára, őt bízták meg az ellátási gondokkal, s délelőttönként, amíg a többiek emelgették a forró napon a nehéz csákányt és tologatták a talicskát, addig mi beültünk a lekváros hordó mellé, s nagy karéj kenyereket kentünk meg, hogy vastagabb volt a lekvár, mint a kenyér; kisgyerek koromban, ha ilyen nagy darab kenyérrrel megláttak az utcán a felnőttek, nem állták ki szó nélkül, s tréfásan megjegyezték: jaj te, hát eltöri a kezedet; akkor ott egyféle cinkostársra lettem, legalábbis úgy éreztem; mégis, ahogy itt váratlanul összetalálkoztam vele, egyszerre félni kezdtem, az a régi érzés fogott el, amit vele szemben ülve éreztem egyetemista koromban abban az ablaktalan pici helyiségben, mintha egyszerre elvesztem volna, mintha nem lenne számomra menetség, képtelen vagyok védekezni, tehetetlenül várom, hogy végezzenek velem, mert nincs senki, aki megvédene, segítségemre sietne; ki vagyok szolgáltatva, egyedül állok egy mindenható gépezettel szemben, reménytelen kétségbeesésben; így érezhette magát az az elvtárs, az a már kegyetlenül becsületes és következetesen szigorú kommunista, aki végül mint ellenőr működött, és mikor az alacsony vízállás miatt be kellett vezetni az áramkorlátozást — a vízi erőművek nem tudtak elég áramot termelni —, szigorú rendelet jelent meg, amely szabályozta, mikor szabad a villanyt háztartási célokra használni, megtiltották a villanymelegítő használatát, s előírták, melyik napon melyik városrészből kapcsolják ki a villanyt, súlyos büntetést helyeztek kilátásba a rendelet megszegői ellen, a helyzet igen komoly volt, a gyárak csökkentett munkaidővel dolgoztak; az ellenőr lelkiismeretesen végezte a dolgát, és kíméletlenül feljelentette és megbüntette mindazokat, akik megszegték a rendeletet; azt hitte, meg volt róla győződve,

akár az életét is rá merte volna tenni, hogy minden becsületes polgár betartja az előírásokat, hogy csak az utolsó senkiháziak, az osztályellenség tagjai szegik meg, s azzal, hogy lecsap rájuk, ő tulajdonképpen most is a forradalom ügyét szolgálja — gye- rekesen eszményinek látta az embert? —, egyszer aztán meg- tudta, az egyik följelentett adta tudtára, hogy így is bosszút álljon rajta, megtudta, hogy a felesége egy rendőrezredes — legendás hírű néphős — szeretője lett, s egy délután, az ezre- des éppen az asszony kedvenc ételét, az őzgerincet készítette, mikor elment az áram, éppen ezen a városrészen volt a sor, kikapcsolták a villanyt, s fönnállt a veszély, hogy az őz nem sül meg vacsorára, mit tehetett, az ezredes felhívta a villany- telepet, közölte velük óhaját, két perc múlva kigyúlt nála a villany, már csöngött is a telefon, az ügyeletes érdeklődött, már ahogy illik is, hogy rendben van-e minden, közben kikap- csolt egy másik városrészt; az ellenőr nem akarta elhinni a történetet, de az illető, aki mesélte, nagyon cinikus volt, s csak mellékesen megjegyezte: nos, nem is azért mondtam, csak hogy segítsék, ellenőrizd le, nem lesz nehéz, a feleséged bizonyíthatja, és jelentsd fel az ezredest; nevetséges kis mese, gondoltam, mikor először hallottam, de aztán többször el- gondolkoztam rajta, s mindig szörnyűbbnek tetszett, mind- jobban megérlelte bennem a tudatot, hogy bármikor eltűnhe- tek, hiszen ha az ezredes, egyszerűen csak így, a szeretőjének készülő őzgerinc miatt letojhatta a szigorú rendeletet, akkor miből áll neki eltenni láb alól egy embert, hogy merjen az ember szólni valamit is, mikor látja, milyen óriási és félel- metesen korlátlan hatalom van egyesek kezében . . .”

Hogy merjen szólni? — mennyit foglalkoztatta, gyötörte ez a kérdés! És mióta már? Talán mégis eljutott valahova. Még mindig fél, igaz, de inkább attól, hogy nem tudja, hogy

nem lesz képes kimondani. Hogy majd később derül ki, amit elmondott, amire olyan hosszú előkészületek után elszánta magát, amivel sokakat megbántott, az nem is az igazság.

Előbb kell ezt letisztázni az embernek önmagában, mert utána már sokkal nehezebb, az erő meg egyre fogy. Meg fog hülyülni, ha nem megy vissza a röntgenkészülék mellé, ebben az irodában előbb-utóbb bedilizik. Úgy jár, mint az öreg tanítója, aki nem tudott megmaradni a katedra mellett, végül mikor nyugdíjazták, már röhögött rajta az egész utca, reggelenként kijött a ház elé, mintha locsolna, nagy horgokat pisált az aszfaltra, minden reggel szorgalmasan végezte ezt a műveletet, s egy istenért nem hagyta magát lebeszélni.

— Micsoda forgalom — húzta félre a fintor a száját, mert ismét csengetett a telefon. Előbb egészen türelmetlennek találta a hangját, később már inkább panaszosnak érezte. Föltá-pázkodott, az asztalhoz lépett, bal kezével megkapaszkodott, a jobbal fölemelte a kagylót, azt remélte, hátha a felesége hívta vissza.

— Jó, én addig megnézem, hol felejtettem — mondta a személyzeti osztály vezetője, és kiment az irodából.

Arra sem fordult. A barátja hangját hallotta. Az most ért be az irodájába, és sietett fölhívni, hogy megmagyarázza, miért nem ment érte az éjjel a bárba; csak félig tudott odafigyelni, egyrészt mert fáradt volt, s mert egyáltalán nem érdekelte a magyarázat, másrészt meg, mert arccal az ablak felé fordulva állt, s látta, hogy a túloldalon egy jóképű, kipirult arcú diák-lány egy nála nyilván idősebb fiúval enyeleg; testhez álló nagykabátot viselt, magas sarkú csizmát, s nem tudott betelni a mozdulataival, a hosszú fekete hajával, látni vélte a mosolyát és a valószínűtlenül nagy fekete szemeket, amelyeket már többször megfigyelt, mikor az utcán összetalálkoztak. Az

ilyesmi mindig felüdítette, gyerekesen tudott örülni az ilyen találkozásoknak is; az egészséges lányarcok tiszta bőre mögött valami kimondhatatlanul áhított ártatlan jóságot sejtett, romlatlan emberi jellemet, eszményi alkatot; semmi alapja nem volt ezeknek az illúzióknak, hiszen számtalanszor csalódott már a felszíni mázban, de nem tudott szabadulni tőle, mint ahogy most sem tudta levenni a tekintetét a túloldalon álló lányról.

A barátja megmagyarázta neki, hogy sehogyan sem tudta az éjjel abbahagyni a kártyapartit, a társaság nem engedte el. Hangjából érezni lehetett, hogy emiatt ugyan nincs semmi lelkiismeret-furdalása, csak éppen telefonált, mert sosem lehet tudni . . .

Közben az órájára pillantott, ösztönös mozdulat volt ez, tudat alatti jele annak, hogy unja már a beszélgetést. „Még egy óra”, gondolta, de nem érzett türelmetlenséget, kétségbeesést, se nyugtalanságot; sejtette már, hogy reménytelen vállalkozás lenne. Talán nevetséges is. Az övéinél sokkal nagyobb gondok vannak, sokkal tragikusabb, fájdalmasabb emberi sorsok. Őt föl nem mentheti senki, semmilyen bizottság. Semmilyen igazolvány. Semmit se lehet tenni. Bele kell nyugodni, ki vagyunk szolgáltatva, szánalmasan gyöngék és erőtlenek vagyunk. Mit tehet az ember, tudomásul veszi ezt, éli az életét, anélkül, hogy folyton a helyzetén gyötrődne.

„Nem lehet így mégsem — gondolja —, meg kell találnom a feleségem. Azt sem tudom, mikor temetik Magdit, meggyünk-e, hogy meggyünk a temetésre.” Visszarakta a fiókokból az asztalra kiszedett iratokat. „Úgy látszik, otthon lesz”, gondolta arról a szögletes pecsétes, erre jól emlékszik, szögletes pecsét volt a jobb alsó sarkában, igazolványról. A bizalmas iratokat most is a legalsó fiókba helyezi vissza, s ahogy a pú-

posra megtömött fehér dossziét felső végével lefelé fordítja, kicsúszik belőle egy hatszor ötös fénykép. Egy pillanatra fölkapja fejét, mintha csak megijedt volna, hogy meglátja valaki. Ő fekszik rajta Magdival, szorosan egymáshoz tapadva, a strand homokján. „Milyen gyönyörű teste volt”, villan át az agyán, s aztán rögtön utána: „Nincs kizárva, hogy a feleségem megtudott valamit a kettőnk viszonyáról. Nem célzott erre soha, de ez a reggeli telefonhívás, a halálhír közlése, nem áll-e emögött valami kegyetlenség?” Fölemelte a képet, közelebb tartotta a szeméhez, úgy nézte, olyan tüzetesen, mintha onnan akarná kiolvasni, valóban, sejthet-e valamit a felesége . . .